

Pregledni rad
Review paper

JEL Classification: E52, G21

Emina Bilal* • Erdin Hasanbegović**

MODELI REDUCIRANJA DEVIZNOG RIZIKA U BANKARSTVU FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE

MODELS OF REDUCING DEVICE RISK IN BANKING OF THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Sažetak

Devizno tržište Bosne i Hercegovine je uvjetovano domaćom valutom, tj. konvertibilnom markom (KM), čiji je tečaj određen sukladno Zakonu o Centralnoj banci Bosne i Hercegovine koji je u nadležnosti središnje banke. Tečaj konvertibilne marke je fiksiran za valutu euro čime je osigurana stabilnost konvertibilne marke. Devizni rizik je prisutan u gotovo svakom vidu poslovanja, kao i u bankarstvu koje je razvijeno na svjetskoj razini. Devizno tržište se mijenja u skladu s promjenom ponude ili potražnje za određenom valutom što uvjetuje prisutnost deviznog rizika. Cilj rada je analiza izloženosti deviznom riziku i modeli za reduciranje deviznog rizik u bankarskom sektoru Federacije Bosne i Hercegovine.

Ključne riječi: bankarstvo, devizno tržište, devizni rizik, modeli za reduciranje deviznog rizika.

Primljeno: 08.05.2019; Prihvaćeno: 05.07.2019
Submitted: 08-05-2019; Accepted: 05-07-2019

* **Emina Bilal**, magistrantica, Sveučilište/Univerzitet "Vitez" Vitez, Fakultet poslovne ekonomije; email: emina.bilal@unvi.edu.ba

** **Erdin Hasanbegović**, docent, Sveučilište/Univerzitet "Vitez" Vitez; email: erdin.hasanbegovic@unvi.edu.ba

Abstract

The foreign exchange market of Bosnia and Herzegovina is conditioned by a domestic currency (KM), the rate of which is determined in accordance with the Law on the Central Bank of Bosnia and Herzegovina, which is within the competence of the central bank. The Convertible Market Code is fixed for the euro currency, thus securing the stability of the convertible mark. Foreign exchange risk is present in virtually every business, as well as in the world-wide banking industry. The foreign exchange market is changing in line with the change of supply or demand for a certain currency, which causes the presence of foreign exchange risk. The aim of the paper is to analyze foreign exchange exposure and models for reducing foreign exchange risk in the banking sector of the Federation of Bosnia and Herzegovina.

Key words: *banking, foreign exchange market, foreign exchange risk, models for reducing foreign exchange risk.*

UVOD

Globalne promjene u bankarskom sektoru su obuhvatile i bankarski sektor Bosne i Hercegovine koji podijeljen na bankarski sektor Federacije BiH i bankarski sektor Republike Srpske. Tema rada se odnosi na istraživanje bankarskog sektora Federacije BiH i deviznog rizika tj. modela koji se primjenjuju u njegovom reduciranju.

Odvijanje neke aktivnosti u svakodnevnim ili poslovnim aktivnosti je nemoguće bez prisustva rizika bez obzira koliki je postotak njegove prisutnosti. Bankarski sektor se suočava sa velikim brojem rizika gdje je najzastupljeniji kreditni rizik, rizik likvidnosti i devizni rizik. Banka posluje s depozitima stanovništva koji mogu biti u stranoj ili domaćoj valuti, više valuta donosi i veću i prisutnost deviznog rizika. U svakom trenutku utjecaj političkih, ekonomskih ili socijalni faktora može uvjetovati rast ili pad tečaja određene valute.

Konvertibilna marka je vezana valutnim odborom za „sidro valutu“ euro što primarno reducira izloženost deviznom riziku, jer euro ima stabilan kurs bez većih oscilacija. Međutim, i kao takav je izložen deviznom riziku a time i konvertibilna marka tj. bankarski sektor Bosne i Hercegovine. U radu će se referirati na podatke iz trećeg kvartala 2018.godine sa cjelokupnim rezultatom bankarskom sektora Federacije BiH i primarnim pojmom ove teme deviznim rizikom i modelima koji se primjenjuju za njegovo reduciranje u ekonomiji sa velikom nezaposlenošću, malom stopom rasta i prezaduženosti stanovništva.

1. ANALIZA BANKARSKOG SEKTORA U FEDERACIJI BIH

U bankarskom sektoru Federacije BiH na dan 30.09.2018. godine poslovalo je 15 banaka sa preko 6000 zaposlenih i sa 541 organizacionim dijelom. Na nivou bankarskog sektora ukupna neto aktiva je na 30.09.2018 godine iznosila je 21,6 milijardi KM što je rast za 7,3% u odnosu na zadnji kvartal 2017.godine. Najveće učešće u strukturi ukupne aktive imali su krediti sa 65,1% tj. iznos od 14 milijardi KM (informacije dostupne na portalu www.fba.ba, preuzeto 02.02.2019.).

Na kraju trećeg kvartala 2018. godine zabilježeno je smanjenje kreditiranja privatnih poduzeća, nebankarskih i vladinih institucija, ali je zabilježeno povećanje kreditiranja u oblasti sektora stanovništva, bankarskih institucija i javnih poduzeća. Ostali sektori u oblasti kreditiranja su ostali nepromjenjivi tj. isti kao i u 2017. godini.

Ostvarivanje rasta uvjetovano odobrenim kreditima se odnosilo na rast od 441 miliona KM u privredi i 425 miliona KM rast kredita odobrenih stanovništvu.

Ukupna novčana sredstva su iznosila 6,6 milijardi KM ili 305 ukupne aktive. Dio ulaganja u vrijednosne papire iznosio je 1,2 milijarde KM. Depoziti kao najznačajniji izvor financiranja su iznosili 17 milijardi KM uz ostvareni rast od 1,2 milijarde KM ili 8%. U ukupnoj pasivi učešće depozita je iznosilo 78,9 %, dok su za 371 milion KM povećani štedni depoziti, a iznosili su 8,6 milijardi KM kao najveći segment finansijskog i depozitnog potencijala banaka (informacije dostupne na portalu www.fba.ba, preuzeto 02.02.2019.).

Ukupni kapital na iznosio je 3 milijarde na 30.09.2018.godine, dok je dionički kapital iznosio 43,2 milijarde KM. Kreditna sredstva su iznosila 856 miliona KM, tj. Ostvareno je povećanje za 2% u odnosu na 2017. godinu.

Najvažniji pokazatelj adekvatnosti i snage kapitala banaka je stopa adekvatnosti kapitala koja je u bankarskom sektoru Federacije BiH na 30.09.2018. godine iznosila 15,2 % sa blagim padom u odnosu na 2017.godinu kao rezultatom rasta rizične aktive. Ali u odnosu na zakonski propisani minimum bankarski sektor Federacije BiH je zadovoljavajuće kapitaliziran.

Zadovoljavajuća je i likvidnost bankarskog sektora Federacije BiH na 30.09.2018. godine uzimajući u obzir učešće likvidnih sredstava u ukupnoj aktivni i ročnu usklađenost finansijskih obaveza i finansijske aktive.

Pozitivan finansijski rast bankarskog sektora Federacije BiH je prikazan sa 30.09.2018.godine u iznosu od 246,7 miliona KM tj. povećanje za 15,1 miliona KM u odnosu na treći kvartal 2017. godine. (informacije dostupne na portalu www.fba.ba, preuzeto 05.04.2019.).

2. DEVIZNI RIZIK U BANKARSKOM SEKTORU FEDERACIJE BIH

Pored pozitivnog finansijskog rezultata ne postoji bankarski sektor koji se na suočava sa rizicima u svom poslovanju bilo da je prisutnost rizika u velikom ili malom procentu. Rizik predstavlja vjerovatnoću nastanka nepovoljnog događaja koji će narušiti pravilno odvijanje aktivnosti, kada je riječ o riziku u bankarskom sektoru to se odnosi na nemogućnost klijenta da ispunji svoje obaveze prema banci, nemogućnost banke da posluje u nepovoljnom okruženju i drugi utjecaji kao što su: promjena deviznog tečaja, inflacija, nezaposlenost, nepovoljno političko okruženje i sl.

Bankarski sektor je izložen deviznom riziku uslijed promjene deviznih tečajeva ili neusklađenosti nivoa aktive, pasive i vanbilansnih stavki u istoj valuti. Bankarski sektor Federacije BiH je kao i svaki drugi bankarski sektor izložen deviznom riziku u kojem procentu to zavisi od modela koji su primjenjuju da bi se postiglo njegovo smanjenje ili eliminacija. (Odluka o upravljanju rizicima u banci, Agencija za bankarstvo, U.O.-08.05/17, Sarajevo 05.04.2019.godine.)

Banke primjenom modela reduciranja deviznog rizika nastoje smanjiti njegov uticaj na profitabilnost, likvidnost, aktivnosti i kapital banke.

Prema podacima Agencije za bankarstvo Federacije BiH u dijelu devizni rizik (FX) na dan 30.09.2018. godine navedeni su podaci daje dominantno učešće eura u valutnoj strukturi. Funkcionisanje Centralne banke Bosne i Hercegovine angažmanom valutnog odbora je kao jedan od primarnih modela za reduciranje deviznog rizika u bankarstvu Federacije BiH. Sidro valuta eura omogućuje smanjenje izloženosti deviznom riziku iz razloga stabilnosti valute bez velikih promjena u kretanju kursa.

Na nivou bankarskog sektora Federacije BiH u valutnoj strukturi aktive banke stavke u stranim valutama su iznosile 3 milijarde KM, dok je valutna struktura pasive pokazala se kao drugačija u iznosu od 8,1 milijardi KM.

Analizom strukture stranih valuta u ukupnoj finansijskoj aktivni učešće eura je dominantno sa 79,6 % sa nominalnim povećanjem od 1,7 milijard KM na 2,4 milijarde KM. U obavezama sa učešćem eura 91,5 % i 332 miliona KM uz nominalni rast.

Iznos indeksiranih stavki (kreditni, finansijske obaveze i ostala finansijska aktiva) ulaze u obračun izloženosti deviznom riziku sa posebnom važnosti u aktivni 6,7 milijardi KM i zabilježenim smanjenje od 68,9 % u odnosu na zadnji kvartal 2017.godine.

Struktura ostalih devizni stavki aktive je za 30.09.2018. godine odnosila na 31,1% tj. 3 milijarde KM sa strukturuom učešća 24,7 % eura i ostale valute 6,4%. Valutna klauzula ugovorenih ukupnih neto kredita se uglavnom vezala za EUR 99,8%.

Najveće učešće u deviznim rezervama 9,3 milijarde KM imaju stavke eura u iznosu 7,4 milijarde KM tj. 79,8%, a u oblasti indeksiranih finansijskih obaveza zabilježen je trend rasta koji je uvjetovan odlivom kreditnih obaveza i depozita u stranim valutama kao izvorom odobravanja kredita sa valutnom klauzulom i stalnim visokim iznosom kredita sa valutnom klauzulom.

3. MODELI ZA REDUCIRANJE DEVIZNOG RIZIKA

Analizom strukture bankarskog sektora Federacije BiH prikazana je izloženost deviznom riziku informacije koje prikupljene sa ciljem poređenja 2016., 2017. i 2018.godina u segmentu osciliranja deviznog rizika . Za ovaj period je utvrđena izloženost deviznom riziku u okviru ograničenja koja su propisana. Dugu deviznu poziciju imalo je 8 banaka, a kratku deviznu poziciju 4 banke. (informacije dostupne na portalu www.fba.ba, preuzeto 05.04.2019.)

Od ukupno priznatog kapitala banaka iskazana je duga devizna pozicija od 6,8% što je u odnosu na dozvoljeno manje za 23,2 procenta poena. Individualna devizna pozicija EUR-a je bila 6,6% što je manje od iznosa koji je propisan zakonom o upravljanju deviznim rizikom čime je i izloženost deviznom riziku reducirana.

Tabela 1. Izloženost deviznom riziku bankarskog sektora FBiH za period 2016-2018.

Godina	Duga devizna pozicija	Individualna devizna pozicija za EUR-o
2016.	1,7% (28,3%)	1,3% (28,7%)
2017.	1,2% (28,8%)	1,6% (28,4%)
2018.	6,8% (23,2%)	6,6% (23,4%)

Izvor: Autori na osnovu dostupnih informacija, Agencija za bankarstvo FBiH

Analizom podataka za 3. posljednje godine 2016., 2017. i 2018. vidljive su oscilacije u izloženosti deviznom riziku u bankarsko sektou Federacije BiH. Prema podacima Agencije za bankarstvo Federacije BiH u 2016.godini dominantno je učešće valute eura u obavezama i kreditima sa valutnom klauzulom isto stanje dominantne valute je i u naredne dvije godine, tj. 2017. i 2018. godina. Izloženost deviznom riziku u 2016. godini je bila na dozvoljenom nivou gdje je dugu deviznu poziciju imalo 11 banaka, a 4 banke kratku deviznu poziciju. Na nivou bankarskog sistema duga devizna pozicija 2016. godine iznosila je 1,7% ukupnog osnovnog kapitala banaka i ostala je u granicama ograničenja manje o dozvoljenog za 28,3 procenata poena. Individualna devizna pozicija za euro je također bila u 2016. godini u granicama dozvoljenog, tj. 28,7% manje od dozvoljenog i iznosila je 1,3%.

Poređenjem izloženosti deviznom riziku 2016. godine prema 2017. godini nisu zabilježene znatne oscilacije u odstupanju postotaka. U 2017. godini izloženost deviznom riziku je bila na dozvoljenom nivou i dugu deviznu poziciju imalo je 10 banaka i 5 banaka kratku deviznu poziciju. Procenat duge devizne pozicije je bio 1,2% ukupnog kapiatala banke manji za 28,8 procenata poena od dozvoljenog, što u odnosu na 2017. godinu nije značajno osciliralo.

Individualna devizna pozicija za euro u 2017. godini je iznosila 1,6 %, tj. znatno manje od dozvoljenog za 28,4% procenta poena. Oscilacije su znatno vidljive u segmentu izloženosti deviznom riziku u 2018. godini u poređenju sa 2016. i 2017. godinu. 2018. godine prema podacima Agencije za bankarstvo Federacije BiH na dan 31.09.2018.

godine dugu deviznu poziciju imalo je 11 banaka, dok su kratku deviznu poziciju imale 4 banke. Zabilježena je izloženost deviznom riziku u okviru propisanim ograničenja međutim duga devizna pozicija je iskazana 6,8 % ukupnog priznatnog kapitala banke.

Manje od dozvoljenog za 23,2 procentnih poena, ali znatno veća od podataka za devizni rizik u periodu 2016/2017. U poređenju sa dvije godine ranije zabilježeno je i povećanje individualne devizne pozicije eura 6,6%, 23,4 procenta manje od dozvoljenog. Međutim, izloženost deviznom riziku i u 2018. godine je bila na dozvoljenom nivou sa znatni povećanjima procenata duge pozicije i individualne devizne pozicije eura.

Kako bi bankarski sektor Federacije BiH u informacijskom izvještavanju postigao dozvoljenu izloženost deviznom riziku postoje modeli koji se primjenjuju. Modeli koji se primjenju za reduciranje deviznog rizika su definisani zakonom o upravljanju rizicima koji donosi Agencija za bankarstvo Federacije BiH.

Agencija za bankarstvo Federacije BiH ovom odlukom propisuje minimalni zahtjev o upravljanju rizicima kojima je banka izložena ili u budućnosti može biti izložena. Minimalni zahtjeva koje je Agencija za bankarstvo Federacije BiH definirala odlukom dužne su sve banke da pridržavaju koje imaju dozvolu za rad od strane ove agencije.

Ovom odlukom nisu regulisana neka od pitanja vezana za upravljanje rizicima u bankama, ali su definisani i regulisani zakonom ili drugim podzakonskim aktiva i shodno tome upravljanjem tim rizicima primjenjivati će se zakonski ili podzakonski propisi. Odlukom je devizni rizik definiran kao rizik gubitka kojem je banka izložena uslijede odobravanja plasmana u stranoj valuti ili sa valutnom klauzulom koja proizilazi iz dužnikove izloženosti deviznom riziku.

Banka je ovom odluko dužna da uspostavi i provede sistem internog upravljanja koji treba biti sveobuhvatan, pouzdan i efikasan. Sistem internog upravljanja treba da bude u skladu sa vrstom, obimom i složenosti poslovanja banke.

U procesu upravljanja rizicima nadzorni odbor i uprava banke mora biti adekvatno uključen. Dovoljno vremena i resursa nadzorni odbor i uprava banke treba da uključe prilikom razmatranja rizika kojima je banka izložena ili može biti izložena tokom svog poslovanja. Osiguranje adekvatne informiranosti nadzornog odbora o rizicima u banci, dužna je da obavijesti banka.

„Nadzorni odbor je dužan:

- Osigura imenovanje neovisne osobe na više rukovodnom nivou sa isključivom odgovornošću za upravljanje rizicima u banci,
- Osigura aktivno uključnje osobe koja imenovana u sve značajnije odluke o upravljanju rizicima koje su definisane ovom odlukom,
- Da osigura potrebne nadležnosti, resurse, organizacioni status i direktnu liniju izvještavanja nadzornog odbora,
- Osobu koja je imenova dužnosti može razriješiti samo nadzorni odbor,

- Uprava banke je dužna da se aktivno uključi u proces upravljanja rizikom“ (Ćurčić i Barjaktarović 2010:6).

„Uprava banke je odgovorna za:

- Uspostavljanje kulture rizika u banci,
- Uspostavljanje jasnih i dosljednih linija ovlaštenja i odgovornosti,
- Uspostavljanje adekvatne komunikacije, razmjene informacija i saradnje na svim organizacionim nivoima zbog provođenja strategija, politika i procedura i ostalih internih akata za upravljanje rizikom,
- Osiguranje odgovarajućeg broja zaposlenih sa stručnim znanjima i iskustvima u sistemu upravljanja rizicima,
- Određivanje ključnih zaposlenika u procesu upravljanja rizikom i osiguranje odgovarajuće zamjene tih zaposlenih ukoliko bude potrebe,
- Periodični pregle i usklađivanje strategija, politika, procedura i ostalih internih akata za upravljanje rizicima,
- Održavanje efikasnosti internih kontrola ugrađenih u sistem upravljanja rizicima,
- Uspostavljanje postupaka za procjenu utjecaja uvođenja novih proizvoda, usluga ili sistema izloženosti banke riziku,
- Adekvatno i blagovremeno poduzimanje mjera u procesu upravljanja rizicima u skladu sa strategijama, politikama, procedurama i ostalim internim aktima za upravljanje rizicima“ (Ćurčić i Barjaktarović, 2010:6).

Odlukom o upravljanju deviznim rizikom banke je definisa način devizne pozicije banke i najviša dopuštena izloženost deviznom riziku odluka je donesena od strane Agencije za bankarstvo Federacije BiH.

FX aktivnosti banka je dužna da obavlja samo u okvirima ograničenja iz člana 1. ove odluke obračunatih u odnosu na visinu priznatog kapitala banke, a „ograničenja banke u odnosu na priznati kapital iznose:

- za individualnu deviznu poziciju preko noći banke, osim u eurima, najviše iznose 20%,
- za individualnu deviznu poziciju preko noći banke u eurima iznose 30%,
- za deviznu poziciju banke najviše od iznosa 30%“.

Stavke aktive i obaveza koje su ugovorene sa deviznom klauzulom banka je dužna da uključi u obračun FX aktivnosti. Odlukom o izvještavanju Agencija će odrediti obaveze banke u pogledu izvještavanja o deviznoj poziciji.

Modeli za reduciranje deviznog rizika u bankarskom sektoru se provode sa ciljem da ne bi došlo do deviznog rizika koji je van dozvoljenih granica što bi za bankarski sektor zemlje u razvoju povuklo velike probleme slične onima iz 2008. godine.

Radi se o spriječavanju enormnog rasta tečaja švicarskog franka i valutne klauzule odobrenih kredita u istoj valuti gdje su iznosi odobrenih kredita prelazili trostruko veće cifre.

Izloženost deviznom riziku u bankarskom sektoru Federaciji BiH je pod kontrolom sve dok banke odgovorno plasiraju svoje izvještaje prema Agenciji za bankarstvo Federacije BiH, u čijoj nadležnosti je kontrola bankarskog sektora.

4. ZAKLJUČAK

Bankarski sektor Bosne i Hercegovine je još uvijek u fazi rasta i razvoja, na njegovu stabilnost najveći uticaj ima aranžnam valutnog odbora koji je nazavisan od političkom utjecaja koji je u našoj zemlji znatno prisutan.

Vežanost za „sidro valutu“ uvjetuje smanjenu i reducirani izloženost deviznom riziku iz razloga što je euro stabilan kao i ekonomije zemalja u kojim se koristi kao moneta.

Modeli za reduciranje deviznog rizika u bankarstvu Federacije BiH se primjenju kontinuirano sa ograničenjima koja su propisana. Prema podacima iz 2018. godine prikazano je manje procenata izloženosti deviznom riziku od onoga koji je propisan. Prisustvo rizika je neizbježno jer i u svakodnevnom životu smo izloženi u riziku pa tako i bankarski sektor naročito zbog otvorenosti ekonomije Bosne i Hercegovine.

Potpuno eliminisanje deviznog rizika je nemoguće naročito ukoliko je valuta vezana za sidro valutu kao u slučaju konvertibilne marke. Međutim, moguće je provođenje modela reduciranja deviznog rizika dopuštanjem uvida Agenciji za bankarstvo Federacije BiH u svaki oblik bankarskog poslovanja. Agencija za bankarstvo Federacije BiH podatke o strukturi bankarskog sektora objavljuje javno i detaljno sa posebnim osvrtom na devizni rizik koji je 2018. godine bio dosta ispod dopuštenog iznosa. To je pokazatelj da se modeli reduciranje deviznog rizika primjenju kontinuirano i ispravno.

Cilj Agencije za bankarstvo Federacije BiH je reduciranje deviznog rizika ali i ostalih vidova bankarskog poslovanja kako bi se postigle najbolje supervizorske prakse kao priprema priključenja Bosne i Hercegovine Europskoj uniji.

LITERATURA

1. Ćurčić N. Uroš., Barjaktarović M. (2010): Banke i rizici, Active Design Novi Sad, Novi Sad.
2. Odluka o upravljanju rizicima u banci, Agencija za bankarstvo, U.O.-08.05/17, Sarajevo 31.10.2017. godine.
3. https://www.fba.ba/images/Publikacije_Banke/informacija_o_subjektima_bankarskog_sistema_sa_stanjem_na_dan_30_09_2018_godine.pdf, preuzeto 05.04.2019.godina